

Kritiek op de criticus

Kritiek op de criticus is van alle tijden.

Op de website van De Reactor (www.dereactor.org), het Vlaams-Nederlands platform voor literatuurkritiek, worden literaire recensies geplaatst, waarbij eenieder – dus ook de schrijver van het gerecenseerde literaire werk – een reactie op de recensie kan geven.

Daarnaast worden ook teksten over kritiek geplaatst, zoals het stuk ‘Gedaanten in de mist’ van Tom Sintobin, die een uitspraak van **Stijn Streuvels** memoreert uit zijn rede ‘Hoe men schrijver wordt’ van 22 december 1910 in Antwerpen.

[...] Vroeger bestond de kritiek enkel en alleen voor de kunstenaar. De rol van de kritiek diende om de kunstenaar bewust te maken aan zichzelf [...]. Door de grote uitbreiding der tijdschriften, die alle kunsten omvatten en waar bijzonderlijk besprekingen over kunstwerken en kunstenaars in te vinden zijn, is de kritiek nu, heden ten dage, eigenlijk meer tot het publiek gericht dan tot de artiesten. De beoordelaar is er vooral op gesteld, in de eerste plaats zijn eigen geest schitterend te doen uitkomen – hij moet zien dat hij – door een enkele beschouwing, door een vluchtig inkijken (want veel tijd heeft die nijverige mens er niet aan te besteden) er meer van weet, dan de kunstenaar zelf. [...]

Stijn Streuvels, ‘Hoe men schrijver wordt’.
In: Stijn Streuvels, *Volledig Werk II*. Brugge 1972 : 1481-1514.

Boemerang

Eind augustus 1965 namen Herman J. Claeys en Jan E. Daele het initiatief om *Boemerang*, een tijdschrift voor antikritiek, op te richten om auteurs in de gelegenheid te stellen zich tegen ondoordachte, onbevoegde, onrechtvaardige of aanmatigende kritiek te verweren. Toen Ruyslinck van dit voornemen hoorde schreef hij onmiddellijk aan de initiatiefnemers zijn genoegen en zijn steunbetuiging hierover uit. In het eerste nummer van *Boemerang* werd een deel van de brief van Ward Ruyslinck aan de redactie geplaatst:

Waarde Heren,

5 september 1965

.....

Zelf heb ik al herhaaldelijk de behoefte aan een anti-kritisch tijdschrift gevoeld : onze critici genieten inderdaad een soort parlementaire onschendbaarheid die mij – al heb ik persoonlijk niet te klagen – en de meeste van onze collega’s ergert. De auteur heeft tegen dat soort mensen (zielige, onbevoegde dilettanten of monumentenpissers) geen enkel verweer; ze hakken er maar op los – vriendelijk, zelfgenoegzaam of rancuneus – en je kunt ze niet eens met hun neus in hun eigen taal- en schrijffouten wrijven. De uitzonderingen bevestigen ook hier de regel.

.....

Oprechte groeten,
uw Ward Ruyslinck

Kritiek op Drek en driftliteratuur

Op Ruyslincks bijdrage in *Dietsche Warande en Belfort* met de titel ‘Drek-en-drift-literatuur’ verscheen op 20 september 1965 van Kees Fens een vernietigende kritiek in *De Tijd-De Maasbode*. Voor de tekst van zijn bijdrage en de tekst van de kritiek van Kees Fens verwijs ik naar [‘Drek- en driftliteratuur’](#) op deze site. Ruyslinck rook zijn kans om Kees Fens antikritiek te leveren en schreef onmiddellijk op 22 september een brief aan de criticus met zijn bezwaren op de kritiek die hij ook instuurde naar de redactie van *Boemerang*.

Deze brief aan Kees Fens werd onder zijn brief aan de redactie van 5 september 1965 in *Boemerang* opgenomen.

Ook *Dietsche Warande en Belfort* nam deze brief op met een door Ruyslinck geschreven inleiding voor de *DWB*-lezers met de titel ‘Kees Fens gooit een fens(ter) op vlaanderen open’.

De brief aan Kees Fens is dus driemaal gepubliceerd.

1. ‘Brief aan de criticus Kees Fens’, in: *Boemerang*, nr. 1, september 1965.
2. ‘Openbrief aan Kees Fens’, in: *De Tijd-De Maasbode*, 2 oktober 1965.
3. ‘Kees Fens gooit een fens(ter) op vlaanderen open’, in *Dietsche Warande en Belfort*, jrg. 110, nr. 8, 1965

Kees Fens gooit een fens(ter) op vlaanderen open

In het jongste juli-augustusnummer van dit tijdschrift verscheen onder de titel [‘Drek-en drift-literatuur’](#), de tekst van een lezing die ik onder meer op 22 maart van dit jaar voor Germania en het Literair Genootschap van Leuven gaf tijdens een literaire avond, waaraan eveneens Walschap, Lebeau en Decorte deelnamen. Het stuk deed een aantal ‘zeitbedingte’ critici in Noord en Zuid naar de pen grijpen, blijkbaar alleen maar om te zeggen hoe onaardig ze het van me vonden dat ik er een persoonlijk standpunt op nahield, met andere woorden dat ik de drek-en-drift-luchtjes in de geschriften van mijn generatiegenoten niet kon waarderen. Ik had zeer gaarne en met veel belangstelling kennisgenomen van tegenargumenten, maar aangezien critici zich niet met argumenten of bewijzen hoeven bezig te houden – wél die van een ander – was het me alleen maar vergund kennis te nemen van hun ingehouden gegrom en van enkele verbazende constatering, die blijkbaar berustten op feiten die ze hadden gelezen in een ander opstel dan het mijne. Critici moeten nu eenmaal zo ontzettend veel lezen (cursorisch uiteraard), dat ze onvermijdelijk een en ander door elkaar halen.¹

Zo Kees Fens in *De Tijd-De Maasbode* van 20 september en Johan de Roey in *De Standaard* van 23 september. De manier waarop beiden mijn stuk (niet) gelezen en (wel degelijk) beoordeeld hadden, zette me ertoe aan, ze van antwoord te dienen. De redactie van *Dietsche Warande en Belfort* gaf me de gelegenheid mijn antwoord aan Fens hier te publiceren, wat een zeer behoorlijke houding is, aangezien officiële tijdschriften meestal hun deuren sluiten en hun rolluiken neerlaten wanneer jonge auteurs zich in hun kolommen aan de officiële kritiek trachten te ‘vergrijpen’ (het omgekeerde komt nooit

¹ Hier hoor ik Stijn Streuvels uit 1910 (zie p. 1).

voor, dat is voldoende bekend). Ondertussen deelde Kees Fens me schriftelijk mede, dat hij mijn refutatie integraal in zijn krant zou opnemen en de dag daarop zijn bezwaren tegen mijn bezwaren zou publiceren. Ook dát is een zeer behoorlijke houding, waarvoor ik hem, ondanks zijn literair zondagsjagen, mijn respect niet kan onthouden. Ik laat hem gaarne het laatste woord, omdat ik ervan overtuigd ben dat dit of wel de zaak recht zal trekken, wat mij dan voldoening schenkt, of wel nog schever, wat mij dan bewijst dat mijn kijk op sommige literaire critici juist was. Johan de Roey hield zich (tot nog toe) Oost-Indisch doof, wat dan weer bewijst dat ook jonge enthousiaste dreksnuivers af en toe hun deur sluiten en hun rolluik neerlaten, wanneer het té hard gaat stinken en té dichtbij.

Meneer de Criticus,

Uw stukje in *De Tijd - De Maasbode* over mijn Drek-en-drift-lezing heb ik met gemengde gevoelens gelezen, maar met klare ogen. Waarschijnlijk hebt U de tekst van mijn lezing in *Dietsche Warande en Belfort* eveneens met gemengde gevoelens (95% vooroordeel en 5 % objectiviteit) gelezen, maar vast niet met klare ogen. Anders begrijp ik om te beginnen niet hoe U ertoe komt, het hele stuk door mijn naam verkeerd te spellen – U die mijn werk kent, die het om zo te zeggen op de voet gevolgd heeft. Maar ja, ik wen er zo langzamerhand aan, dat critici maar wat bijeen wauwelen zonder dat ze dit gewauwel hoeven te motiveren: ze genieten een soort parlementaire onschendbaarheid en kunnen zelfs de naam van hun bekende auteurs verminken zonder dat iemand het ze kwalijk neemt. Maar diezelfde critici nemen het een auteur kwalijk, wanneer hij in een lezing een geargumenteed en grondig overwogen standpunt inneemt tegenover zijn generatiegenoten. Ze kunnen tegen die auteur fulmineren zonder gevaar voor persoonlijk prestigeverlies, aangezien ze de argumenten (vooral de argumenten die in hun kraam niet te pas komen) waarmee de auteur zijn stelling opbouwt, nonchalant wegmoffelen. Die Ruyslinck knettert er maar op los, moet u horen : hij schrijft dit en hij schrijft dat. Hoe hij ertoe komt dit te beweren, dat laten we liever in de kolommen van *Dietsche Warande en Belfort* staan, daar staat het veiliger dan in onze eigen kolommen. En plaatsgebrek, geachte lezers, belet ons het ganse stuk over te nemen. Plaatsgebrek : mooi excuus voor de recensent, die verveeld zit met sommige passages van het gewraakte stuk. Wat zou U ervan denken, meneer de Criticus, als de auteurs wegens plaatsgebrek nu ook eens een aantal passages gingen weglaten uit hun geschriften, heel willekeurig, zoals jullie dat doen? Tja : quod licet critico non licet scriptori.

En die Ruyslinck keert zich ook nog tegen zijn eigen generatiegenoten. Foei, wat een triest individu! Ja, Meneer Fenz (of Vens of Fens, naar gelieven), dat schijnt u nog het meest te verbazen: dat ik de moed heb om me te distantiëren van een literaire mode, van gangbare meningen, van de overheersende smaak (smakeloosheid?). Er is moed toe nodig. Meehuilen met de literaire wolven in het drek-en-drift-bos is zoveel gemakkelijker : je maakt er zelfs zonder veel moeite naam mee, ook (en vooral) als je niets te vertellen hebt. Ik zou de auteurs (en critici!) niet op een biertje willen vragen, die naam hebben gemaakt door zich op te hijsen aan modeschrijverij, respectievelijk -

bewieroking. Het is de gemakkelijke, veilige weg. Ik heb de moeilijke weg gekozen, wat me kwalijk wordt genomen – uiteraard – door sommige ‘gemakkelijke’ auteurs en critici. Tant pis.

In mijn lezing heb ik ook de getuigenis ingeroepen van een aantal gezaghebbende auteurs en hoogleraren (onder meer van Marnix Gijsen en Prof. Flam) tegen de drek-en-drift-literatuur. Gijsen en Prof. Flam kan men als links georiënteerden moeilijk verdenken van bekrompenheid in de morele maatstaven, en daarom heb ik ook hen bij voorkeur geciteerd. Het is niet uitgesloten, dat Gijsen én Flam én Ruyslinck én anderen zich vergissen en dat de drek-en-driftelingen gelijk zullen blijken te hebben, maar dat doet er niet toe (ik heb niet de pretentie altijd gelijk te hebben, zoals Hermans) – wat er wél toe doet, is dat de grote criticus die schuilgaat achter de initialen K. F. de getuigenissen van Gijsen en Flam in zijn commentaar verdonkeremaant, waarschijnlijk weer met het dankbare voorwendsel van het ‘plaatsgebrek’, in werkelijkheid omdat hij wel inziet dat hij zich gemakkelijker kan vergrijpen aan iemand als Ruyslinck dan aan Gijsen en Flam, die al wat vaster in het zadel zitten. Je kunt ten slotte wel iemand als Ruyslinck van ‘predikantenretoriek’ beschuldigen, maar geen Gijsen, geen Flam. Je bespreekt hun werk liever niet dan zulke nare dingen van ze te zeggen.

U schrijft ook, dat ik schrijvers mét en zonder waarde op één drek-en-drift-lijn stel. Hé, Meneer Fens, wie bepaalt de waarde van schrijvers? Ja, ik vergat het : U natuurlijk, in Nederland althans. Wanneer U op Uw voetstukje gaat staan om van daar af de literaire bokken van de schapen te scheiden, dan is dat nu eenmaal een uitgemaakte zaak, punt. Nou, ik ben nog zo ver niet, hoor. Als U mijn opstel met klare ogen gelezen had, zou U gemerkt hebben - al wordt van een criticus niet gevraagd, dat hij iets merkt – dat ik me van elke intrinsieke waardebeoordeling onthouden heb en uitsluitend wilde handelen over de geestelijke achtergronden en creatieve moraliteit van een aantal schrijvers. En waarom zou ik dan, eenmaal deze zuiver ethische maatstaven aangelegd, niet alle schrijvers op één drek-en-drift-lijn mogen stellen wier werk ontegensprekelijk drek en drift reveleert? Eiste de objectiviteit dat dan niet? Of moest ik, om Uw gevoelens en Uw persoonlijke smaak te sparen, om een paar (on)heilige huisjes heen lopen? Tussen haakjes : ik erken wel degelijk het groot talent van Wolkers, maar dat zou alleen ter zake hebben gediend, als ik van literaire normen vertrokken was.

‘Bij sommig publiek’ schrijft U ergens (foei, ‘sommige’ wordt niet in de enkelvoudige vorm gebruikt) ‘zal na deze passage van de lezing wel hard geapplaudisseerd zijn’. Ter informatie (daar vroeg U, elders in Uw stuk, toch om?) : ik hield deze lezing voor nokvolle auditoria (hoogleraren hoogstudenten) te Leuven en te Gent, voor het Willemsfonds te Antwerpen (een paar honderd aanwezigen), voor leerlingen van de normaalscholen te Hasselt en te Lier (vele honderden aanwezigen). En het is precies zo verlopen als U vermoedde: er werd zéér bard geapplaudisseerd, en heus niet uit beleefdheid, te oordelen naar de individuele reacties achteraf. Nou ja, dat betekent natuurlijk niets : die achterlijke Vlamingen applaudisseren voor de eerste de beste idioot. Het licht komt uit het Noorden, nietwaar?

Het doet me in ieder geval plezier, dat U moet bekennen ‘tegen mijn gebulk geen verweer te hebben’. Ofwel is dus mijn betoog té idioot, ofwel is het te sluitend. Uit respect voor de duizenden hoogleraren, hoogstudenten-,normalisten en volwassen kritische toehoorders die U zo aardig samenvat als ‘sommig publiek’ en die, zoals gezegd, voor mijn gebulk zo geestdriftig geapplaudisseerd hebben, durf ik alleen maar veronderstellen dat het te sluitend is.

Ik hield U tot nog toe eveneens voor een verstandig man, maar heb daarop na lezing van Uw commentaar op mijn beurt een andere kijk gekregen. U ziet hoe de mensen zich in elkaar kunnen vergissen. Of is het omdat sommige verstandige mensen hun verstand verliezen, zodra ze naam maken en een autoriteit worden?

Mocht U, als tegenbewijs van uw zedelijke moed, deze reactie in *De Tijd - De Maasbode* willen opnemen (wat ik eerlijk gezegd niet verwacht: ach, dat eeuwige plaatsgebrek), dan moet ik U beleefd verzoeken ze integraal op te nemen. Jullie, critici, rukken zo graag teksten uit het verband, dat ik hiervoor op mijn hoede moet zijn.

Met beleefde groeten.

Commentaar FdV

Ruyslinck dacht met zijn artikel Kees Fens te kunnen overtuigen, maar hij gaf Fens alleen maar meer koren op zijn molen. Op 2 oktober 1965 werd zijn brief – integraal – in *De Tijd-De Maasbode* geplaatst met het laatste woord van Fens, dat nog veel uitvoeriger en nog vernietigender was dan het oorspronkelijke stuk. In de redenering van Ruyslinck ‘bewees het antwoord van Fens dat zijn kijk op sommige literaire critici juist was.’

Op één puntje maakte Fens zijn verontschuldiging: ‘mede namens dit blad voor de ijver waarmee aan zijn schrijversnaam één letter werd toegevoegd’ en hij attendeerde hem er op dat normalisatie van één tikfout tot een reeks zetfouten kan leiden. Zijn excuus klopte niet, want in zijn eerste verhaal was zijn naam zevenmaal verkeerd gespeld en eenmaal correct. Was daar de normalisatie misgegaan? In het tweede artikel van Fens deed de criticus zijn uiterste best om de naam Ruyslinck goed te spellen, maar toch dook weer de naam Ruyselinck op en schreef hij aan het eind ‘daar had ik toch bijna weer Ruyselinck getypt’. Maar ‘over deze kleinigheid hoefde Ruyslinck toch niet met zulke uithalen te schreeuwen,’ vond Fens.

Als Ruyslinck dacht dat hij het in een polemiek van Fens kon winnen dan had hij het mis. Deze polemiek bleef hem nog lang achtervolgen. In elk interview moest hij rechtzetten dat hij niet tegen seksualiteit en erotiek in literatuur was onder verwijzing naar zijn eigen werk. Als willekeurig voorbeeld het interview van Gerard Chel in maart 1988 waarin hij zegt:

Ja mijn opstel over de ‘Drek- en driftliteratuur’. Dat wordt mij nu, na 20 jaar, nog steeds nagegooid. Je moet zo iets wel in die tijd plaatsen. Ik was ook een voorstander van het doorbreken van taboes, maar ik zei alleen: ‘Laten we niet doorhollen.’ We zaten toen midden in een literatuurperiode waarvan je alleen maar kon denken dat de gemiddelde Nederlander en de gemiddelde Vlaming ’s ochtends na het opstaan begon te neuken en de hele dag door bleef neuken tot ’s avonds laat.

Natuurlijk heeft de erotiek een plaats in ons leven, het hoort erbij. Niet dominant – bij sommigen wel, misschien – maar bij iedereen is het in het dagelijks leven

geïntegreerd. Die plaats heeft de erotiek in mijn proza ook. Bovendien vind ik dat je in boeken meer moet suggereren dan uitdrukken. Dat geldt niet alleen voor de erotiek. Je moet veel aan de verbeelding van de lezer overlaten. Suggestie is erg belangrijk in de literatuur. Een auteur heeft geen sleutelbos waarmee zijn werk kan worden geopend. Iedere lezer mag zijn eigen sleutel hebben en doet 'ie vakjes of deurtjes open die de auteur niet voorzien heeft – des te beter. Dat is het avontuur van het lezen. [...]

Op de vraag van Gerard Chel: *Er zijn Nederlandse recensenten die kritiek hebben op uw taalgebruik, uw woordkeus. Zou slecht Nederlands zijn.* Antwoorde Ruyslinck:

Ja, daar wil ik wel wat over zeggen. Zij stellen zich op het standpunt dat zij het allemaal weten. Maar ik krijg kippevel als ik hoor en zie wat Nederlanders soms zeggen en schrijven. Een taalgebruik dat niet door de beugel kan. Ze proberen mij te betrappen op dingen waarbij ik de wenkbrauwen frons.

Het interview, gepubliceerd in de Leidse Courant van 19 maart 1988, kreeg daarmee de kop 'Vlaming Ward Ruyslinck dertig jaar geliefd in ons land': "Taalgebruik? Ik krijg soms kippevel als ik Nederlanders iets hoor zeggen".

Frits Abrahams

Weer twintig jaar later schreef Frits Abrahams in zijn column in de *NRC* over de polemiek 'drek en drift'. Na de vernoeming van de brug over de Keizersgracht die de verbinding vormt tussen de Harten- en Reestraat tot Fensbrug – 'kleine brug groot gebaar', memoreerde hij:

'Drek- en drift-literatuur' noemde de Vlaamse schrijver Ward Ruyslinck het werk van generatiegenoten als Wolkers en Raes. Ruyslinck viel Fens fel op zijn voorkeuren aan: 'Ik zou de auteurs en critici! niet op een biertje willen vragen, die naam hebben gemaakt door zich op te hijsen aan modeschrijverij, respectievelijk -bewieroking'.

Fens verweerde zich uitvoerig. 'Hij is van ethische maatstaven en niet van literaire uitgaan. Dat is voor mij een warboel (...).'

Die korte, heftige polemiek tussen Fens en Ruyslinck in *De Tijd* van 1965 is ten onrechte een vergeten bladzij in de Nederlandse literatuur. Een jaar eerder had Fens nota bene Wolkers zelf aangepakt op diens korte verhaal 'De wet op het kleinbedrijf' over een geesteszieke man. Dat verhaal ging ook Fens te ver. Hij noemde het 'walgelijk en weerzinwekkend'. 'Geen enkele schrijver die aanspraak wil maken op die naam zou een dergelijk verhaal mogen publiceren om de eenvoudige reden dat literatuur en menselijkheid niet van elkaar los te denken zijn,' schreef hij.

Daar hoor ik toch een beetje die ethische maatstaven van Ruyslinck in die Fens later zou verwerpen.

Toen ik mijn knipsels uit de jaren zestig van Fens voor dit stukje nog eens doornam, deed ik meer curieuze ontdekkingen. [...]

Recenseren blijft mensenwerk.

Frits Abrahams, 'Drek en drift'. In: *NRC*, 16 juni 2009.